

e. Heksenzalf.

De Stok of Steel, waarop de Heksen ten Sabbat reden, werd, vóór 't vertrek, ingesmeerd met Heksenzalf; soms ook streken zij deze Tooverzalf over eenig lichaamsdeel (b.v. onder de oksels) en zelfs over hun heele lijf.

Ziehier eenige formules die werden benuttigd bij het samenstellen dezer beroemde Heksenzalf.

De negenkruidige Heksenzalf bevatte: Koningsvaren (1), IJzerkruid (2), Bingelkruid (3), Donderbaard (4), Vrouwenhaar (5), Zonnewende (6), Bilsenkruid (7), Doodkruid (8) en Monnikskap (9): de drie laatste Kruiden zijn giftig en brengen de hersenen op hol. (Z. Schindler, Aberglaube, p. 160; Perger, 6). Leunis (Syn. 233) voegt er nog bij dat de bladeren van Donderbaard op een Donderdag moesten geplukt worden: woordgelijkenis! — Over 't voorkomen van 't krachtig getal 9 in de Hekserij, z. Herrmann, D. M. 64.

De formule van Hieronymus Cardanus: Heksenzalf bestaat uit de sappen van Selder(10), Wolfsmelk(11), Nachtschade(12) en Tormentil(13), vermengd met roet: dit zwart smeersel wordt nog krachtiger gemaakt door toevoeging van Look (14), Dolik (15) en Boonenbrij. (Perger, 5).

Porta, de befaamde Italiaansche astroloog, kende een paar formules: 1° Heksenzalf bestond uit zeker vet (waarschijnlijk kindervet), gekookt met Kalmoes (16), Populierblaren (17), Selder (18) of Helioselinum (19), Monnikskap (20), Nachtschade (21) en Vleermuisbloed (Perger, 5; Lévy, Haute Magie, II, 215); — 2° Neem, zegt Porta, Kalmoes(16), kruipende Ganzerik of Pen-

- (1) *Osmunda regalis* L.
- (2) *Verbena officinalis* L.
- (3) *Mercurialis annua* L.
- (4) *Sempervivum tectorum* L.
- (5) *Adiantum capillus veneris* L.
- (6) *Heliotropium europaeum* L.
- (7) *Hyoscyamus niger* L.
- (8) *Atropa belladonna* L.
- (9) *Aconitum napellus* L.
- (10) *Apium graveolens* L.
- (11) Euphorbia-soorten.
- (12) *Solanum nigrum* L.
- (13) *Potentilla tormentilla* L.
- (14) *Allium sativum* L.
- (15) *Lolium temulentum* L.
- (16) *Acorus calamus* L.
- (17) Populus-soorten.
- (18) *Apium graveolens* L.
- (19) Aldus bij Plinius.
- (20) *Aconitum napellus* L.
- (21) *Solanum nigrum* L.

taphyllon(1), slaapverwekkende Nachtschade(2), Vleermuisbloed en Olie, alles dooreen gekookt en vermengd tot zalf. (Lévy, Haute M., II, 216).

Naar Knortz wordt de Heksenzalf als volgt gereedgemaakt: de Tooveressen nemen heimelijk een gewijde Hostie, geven ze aan eene Pad tot voedsel en verbranden daarna het beest. Deze asch wordt vermengd met het bloed van een ongedoopt kind, met zekere Kruiden — de schrijver duidt ze niet aan — en met Beendermeel van eenen opgehangene.

De Boomen, waaruit de Luxemburgsche Heksen hunne zalf bereidden, groeiden op Porbretschen bij Vianden (Bassing, 49).

De formule van Lancelin (H. Myth. de Shatan, 163-4) luidt: In een welgesloten vat doet men 100 gram van een Geitebokje (d.i. in de Heksentaal een kindje), 5 gr. beste Haschisch (3), Hennip- en Kollebloemen (4); van elk gelijke hoeveelheid en genoeg om het vat te vullen, een vingergreep van gestampt Zaad van Zonnewende (5) en een vingergreep van poeder van Nieskruidwortel (6); alles wordt op een zacht vuur gezet gedurende twee uren. 's Avonds, vooraleer naar bed te gaan, moet men zich met die Zalf strijken achter de ooren, over den hals langs de halsaders, dan onder de oksels, in de streek van de groote sympathetische zenuw naar den linkerkant toe, over de knieoksels, de voetzolen en de laatplaatsen van arm en pols. — Op blz. 164 geeft hij nog een ander electuarium of zalf, die echter niet zonder gevaar mocht gebruikt worden, want zij bevat de volgende schier alle giftige dingen: sap van saffraankleurig Torkruid (7), extract van Smyrnisch Opium(8), van Betelnoot(9), van kruipende Ganzerik(10), van Doodkruid(11), van Bilsenkruid(12), van Scheerling(13), van Indische

---

(1) *Potentilla reptans* L., ook, naar *Pentaphyllon*, Ndl. Vijfvingerblad geheeten.

(2) In de middeleeuwsche nomenclatuur *Solanum somniferum* naar Dioscorides' *Struknos upnotikos*; de moderne wetenschappelijke benaming is *Physalis somnifera* Willd. Bij Lobelius, Cruydtb., heet *Atropa belladonna* L. *Solanum somniferum* et *lethale*, en *Physalis somnifera* heet er « *Solanum somniferum* Clusii *Hyoscyami luteifolius* » en ook « *Somniferum verticillatum* Matthioli ».

(3) Het Arabisch woord Haschisch. Hacsisch of Hatschitscht beteekent Hennip, zegt Leunis, blz. 545. Men noemt de Plant nog Molak. Het hoofdbestanddeel van Haschisch is gevormd door de gedroogde spitsstengels van Indische Hennip (*Cannabis indica* Lam.), een variëteit van de gewone Hennip (*Cannabis sativa* L.).

(4) *Papaver rhæas* L.

(5) *Heliotropium europæum* L.

(6) *Helleborus niger* L.

(7) *Oenanthe crocata* Jacq.

(8) Sap van *Papaver somniferum* L.

(9) Vrucht van een Palm, *Areca cathecu* L.

(10) *Potentilla reptans* L.

(11) *Atropa belladonna* L.

(12) *Hyoscyamus niger* L.

(13) *Conium maculatum* L.

Hennip(1), van Spaansche Vliegen of Canthariden, eindelijk Dragantgom(2) en Suiker.

Een schrijver van den tegenwoordigen tijd die zich met occulte wetenschappen bezighoudt (aldus Knipscheer, III, 22, die evenwel dien schrijver niet noemt) heeft de kracht van een soort van Heksenzalf op zijn eigen lichaam beproefd: «Ik wreef mij meermalen in, vooral bij de halsstreek, met een Zalf bereid uit Bilsenkruid (3), Doornappel (4) en andere Planten (welke?). Kort daarop was het alsof ik vloog door een wervelstorm. Behandelde ik bovendien de okselholte, de schouders en andere lichaamsdeelen op deze wijze, dan viel ik in eenen langen slaap en in de daarop volgende nachten droomde ik levendig van bliksemsnelle spoortreinen en prachtige tropische landstreken. Het was mij meermalen als stond ik op eenen hoogen berg en sprak ik van dat verheven standpunt tot de menschen in het dal, ofschoon ook de hoogste huizen voor mij waren als dobbelsteenen.» — Hiermede komt wel eenigszins overeen wat Helwig (Zauberarzt, 98) schrijft: dat die vrouwen welke hun lijf met zulke Zalven inwreven, door het sap van Nachtschade (5), van Dolik (6), van Bilsenkruid (7) en van Monnikskap (8) werden bedweld en dat zij dan droomden dat zij bij nacht omwaarden, vioolspel hoorden, bij heerlijke tafels zaten, en andere lustige dingen meer. (Perger, 5-6). — Vgl. nog Shakespeare, Macbeth, IV, 2, over Heksenzalf.

Uit het voorgaande vooral, en ook uit ander documenten, blijkt dat de volgende 32 Planten gebruikt werden tot het vervaardigen der vermaarde Heksenzalf:

Onder de Sporenplanten: de giftige zwammen:

Zij komen voor in een soort van Tooverzalf, waarover meer bij Lévy, H. M. II, 193.

Onder de Sporenkiemers (Embryophyta zoidiogama), drie Varens: het Vrouwenhaar(9), de Koningsvaren(10), en de op een Maandag geplukte Maanvaren (11).

Z. Perger, 5 en 215.

-
- (1) *Cannabis indica* Lam.
  - (2) Gom van drie Oostersche Vlinderbloemige Hokjespeulen (*Astragalus verus* Oliv., *A. creticus* Lam., *A. parnassii* Boiss.).
  - (3) *Hyoscyamus niger* L.
  - (4) *Datura stramonium* L.
  - (5) *Solanum nigrum* L.
  - (6) *Lolium temulentum* L.
  - (7) *Hyoscyamus niger* L.
  - (8) *Aconitum napellus* L.
  - (9) *Adiantum capillus-veneris*.
  - (10) *Osmunda regalis* L.
  - (11) *Botrychium lunaria* L. Woordgelijkenis!

Onder de Zaadkiemers (Embryophyta siphonogama) :
Naaktzadigen (Gymnospermae) ; de giftige Ijf (1).

Onder de dingen die door de Heksen in hun Heksenketel geworpen werden en er samen gebrouwen, waren er Ijftwijgen, die men afrukte tijdens der mane verduistering. (Shakespeare, Macbeth ; Rel. u. Bohnh., 64).

De Bedektzadigen (Angiospermae) zijn talrijker :

Onder de Hanevoetachtigen (Ranunculaceæ) : de giftige Monnikskap(2) en het niet min giftige zwartwortelige Nieskruid(3).

Monnikskap komt voor in de eerste Heksenzalf van Porta ; cf. Perger, 5, 6 ; Lévy, H. M. II, 193 en 215. — Zwarte Nieswortel in die van Lancelin.

Onder de Vetplanten (Crassulaceæ) : de gewone Donderbaard (4), anders een Heilkruid.

Perger, 5 ; Leunis, 233.

Onder de Roosachtigen (Rosaceæ) : de kruipende Ganzerik of het Vijfvingerkruid (5) en de gewone Tormentil of het Zevenblad(6). Beide gemeene Planten zijn niet giftig.

Perger, 5 ; Lancelin, 164 ; Lévy, H. M. II, 216.

Onder de Vlinderbloemigen (Papilionaceæ) : de Boon(7) als brij ; en de Dragant(8) als gom.

Perger, 5 ; Lancelin, 164. Beide Planten houden geen gift in.

Onder de Katjesdragers (Amentaceæ) : de bladeren van den Populier (9).

Perger, 5 ; Lévy, H. M. II, 215.

-
- (1) *Taxus baccata* L.
  - (2) *Aconitum napellus* L.
  - (3) *Helleborus niger* L.
  - (4) *Sempervivum tectorum* L.
  - (5) *Potentilla reptans* L.
  - (6) *Potentilla tormentilla* L.
  - (7) *Faba vulgaris* Moench.
  - (8) *Astragalus verus*, *A. creticus* en *A. parnassii*.
  - (9) Populus-soorten.

Onder de Hennipachtigen (Cannabinaceæ); de Indische Hennip(1), vooral als bedwelmende Haschisch.

Lancelin, 163-4.

Onder de Ruitachtigen (Rutaceæ): de heelkrachtige Ruit(2).

This, 55.

Onder de Schermbloemigen (Umbelliferæ): de gelukaanbren-
gende Selder (3) en de twee zeer giftige: het Saffraankleurige
Torkruid(4) en de Dolle Kervel of Scheerling(5).

Perger, 5; Lancelin, 164.

Onder de Wolfsmelkachtigen (Euphorbiaceæ): de giftige
Wolfsmelk(6) en het verwante eveneens giftige Bingelkruid(7).

Perger, 5.

Onder de giftige Nachtschaadachtigen (Solanaceæ) tellen wij
er vijf: het Doornkruid(8), het Bilsenkruid(9), de Doornappel(10),
de slaapverwekkende Nachtschade (11) en de zwarte Nacht-
schade (12).

Perger, 5; Lévy, H. M. II, 193, 216; Lancelin, 164; Rel. u. Bohnh. 164,
166; Knipscheer, III, 22; Leunis, 590.

Onder de Bernagieachtigen (Borraginaceæ): de Europeesche
Zonnewende (13), eertijds een heelmiddel.

Perger, 5; Lancelin, 163; Rel. u. Bohnh. 305.

-
- (1) *Cannabis indica* Lam.
  - (2) *Ruta graveolens* L.
  - (3) *Apium graveolens* L.
  - (4) *Oenanthe crocata* L.
  - (5) *Conium maculatum* L.
  - (6) *Euphorbia*-soorten.
  - (7) *Mercurialis annua* L. en ook *M. perennis* L.
  - (8) *Atropa belladonna* L. «Die Subpriorin der Premonstratenserinnen des Klosters Unterzell (Unterfranken), Maria Renata Singer von Messau, die am 21 Juni 1749 wegen Zauberei enthauptet wurde, bediente sich nach den Inquisitionsakten dieser Pflanze, die im Klostergarten wuchs». Marzell, 165.
  - (9) *Hyoscyamus niger* L.
  - (10) *Datura stramonium* L.
  - (11) *Physalis somnifera* Willd.
  - (12) *Solanum nigrum* L.
  - (13) *Heliotropium europaeum* L.

Onder de IJzerkruidachtigen (Verbenaceæ) : het heilige IJzerkruid (1).

Perger, 5, 147; This. 55.

Onder de Maankopachtigen (Papaveraceæ), twee soorten : de roode Kollebloem (2) en het opium van de slaapverwekkende Maankop (3).

Lancelin, 163-4.

Onder de Lelieachtigen (Liliaceæ) : het Look (4).

Perger, 5.

Onder de Gramineeën : de giftige Dolik (5).

Perger, 5.

Onder de Araceeën : het geurende Kalmoes (6).

Perger, 5; Lévy, H. M. 216.

Onder de Palmen : de Betelnoot (7).

Lancelin, 164.

Een en ander volgt nog over zekere Tooverzalven, die door Toovenaars en Heksen tot hun tooverkunsten gebruikt werden en hen wellicht ook ten Sabbat voerden; ook over een magisch Slangewater.

In de middeleeuwen (Lévy, H. M. 193) maakten Toovenaars philters en zalven met het vet en het bloed van lijken, die zij uit de graven haalden; zij vermengden vet en bloed met Monnikskap (8), Doodkruid (9) en giftige Paddestoelen; dat ijselijk mengsel werd gekookt en afgeschuimd op vuren die men stookte met doodsbeenderen en aan de kerken ontstolen kruisbeelden; zij deden er nog bij het poeder van verdroogde padden en de asch van gewijde hostiën;

-
- (1) *Verbena officinalis* L.
  - (2) *Papaver rhæas* L.
  - (3) *P. somniferum* L.
  - (4) *Allium sativum* L.
  - (5) *Lolium temulentum* L.
  - (6) *Acorus calamus* L.
  - (7) *Areca cathecu* L.
  - (8) *Aconitum napellus* L.
  - (9) *Atropa belladonna* L.

daarna besmeerden zij, met die helsche zalf, hunne slapen, handen en borst, maakten het diabolisch pentakel, bezwoeren de dooden onder de galgen en in verlaten kerkhoven. Men hoorde van verre hun gehuil, en de late reizigers meenden legioenen spoken te zien; het scheen hun dat de Boomen zelf zich vervormden in gedaanten die hun schrik aanjoegen; zij ontwaarden in de Struiken vurige oogen die akelig glinsterden; en de kikvorschen schenen met schorre stem de mysterieuze woorden van den Sabbat te herhalen. Het was magnetische begoocheling en zinnelooze besmetting.

Knortz (bl. 38) zegt dat bij de Irokeezen — want het is vooral bij de wilde volkeren dat thans nog Hekserij bestaat — eens 't volgende gebeurde: een jongen ving eens een schoone slang, stak ze in een met water half gevuld glas van Berkeschors (1) en voederde ze met vogels. Alle levenlooze dingen die hij in dit water bracht, werden levend. Zoodra hij zijne oogen met dit slangewater wreef, kon hij alle verborgen dingen zien; indien hij ermee zijn wijsvinger bestreek en daarna met dezen naar een persoon wees, werd deze betooverd. Nu legde hij eenige Kruiden (welke 't waren, wordt niet gezegd), doch geen giftige, in het water van 't Berkeschorsvat; en als hij met dit water zijn tong nat maakte, werd het klaar om hem. Ook kon hij zich onzichtbaar maken en in een slang veranderen. En elke pijl die hij met dat water bestreek, trof zijn doel.

f. Planten door Heksen (of Toovenaars) op den Sabbat gebruikt.

Op de vergadering (Sabbat) kan Toovenaar of Heks den duivel dwingen te verschijnen; hiertoe gebruikt men eene Hulstroede (2).

Eene Heks, geheeten Jeanne Bosdeau, van Sallagnac (in Limousin, Frankr.) of uit de omstreek, bekende dat een Italiaan haar tot een kwaad leven had verleid, toen ze nog zeer jong was. Eens, op St. Jansavond, bracht hij haar in een veld, waar hij, op den grond met een Hulstroede eenen grooten kring trok en daarna eenige woorden mompelde die hij uit een groot boek las. Daarop verscheen een groote gehoornde Bok, heel zwart en vergezeld van twee vrouwen, en onmiddellijk daarna een man als priester gekleed. De Bok — 't was natuurlijk de Duivel — vroeg wie die vrouw was, en de Italiaan antwoordde dat hij ze daar had gebracht, opdat zij de zijne weze. De Bok gebod aan Jeanne Bosdeau het kruisteeken te maken met de linkerhand. Daarna kwamen allen hem groeten en kusten hem den aars. Tusschen de twee hoornen van den Bok brandde eene zwarte kaars, waaraan de anderen hunne kaars, die zij in de hand hadden, kwamen aansteken. Zij aanbaden den Bok en wierpen geld in een bekken. Deze Jeanne Bosdeau werd levend verbrand in 1594, bij arrest van het Parlement van Bordeaux. (Thiers, Sup. II, 321-22).

(1) *Betula alba* L.

(2) *Ilex aquifolium* L.